

Dane Komisji Europejskiej o sytuacji społecznej i ekonomicznej w Unii Europejskiej

PAULINA ROICKA

doktorantka UW/Instytut Pracy i Spraw Socjalnych

STRESZCZENIE: *W artykule zawarto krótkie informacje, które ilustrują sytuację społeczno-ekonomiczną w Unii Europejskiej i w Polsce w końcu 2011 r. Dotyczą one m.in. rynku pracy, bezrobocia, nierówności społecznych, ubóstwa i sytuacji gospodarstw domowych. Źródłem danych były raporty opublikowane przez Komisję Europejską.*

Wstęp

W grudniu 2011 r. Komisja Europejska udostępniła kluczowe **dane o sytuacji społecznej i ekonomicznej w państwach członkowskich Unii Europejskiej**¹, obrazujące stan na koniec listopada 2011 r. Analizą objęto okres od początku kryzysu gospodarczego, czyli od końca 2008 r. W badaniach wykorzystano dane statystyczne Eurostatu, statystyki narodowe, dane zgromadzone przez Europejskie Centrum Monitoringu Zmian oraz dane z różnych artykułów i opracowań.

Sytuacja społeczno-ekonomiczna w Unii Europejskiej

Na początku zaprezentowane zostaną główne tendencje w bieżącej sytuacji społecznej i ekonomicznej².

- Po niewielkim, ale stabilnym wzroście stopy zatrudnienia w UE-27 w pierwszym kwartale ubiegłego roku, negatywny trend z połowy 2011 r. stale się umacnia. Stopa bezrobocia osiągnęła w listopadzie 2011 r. nienotowany od dawna poziom 9,8% (10% w przypadku kobiet, 9,7% w przypadku mężczyzn) i tym samym jest o 0,2 p.p. wyższa niż w listopadzie 2010 r.

Stopa bezrobocia jest zróżnicowana w poszczególnych krajach UE-27. Część odnotowała jej spadek w porównaniu z sytuacją sprzed roku, jak na przykład Niemcy o 1,2 p.p., Belgia – 0,7 p.p., Finlandia – 0,7 p.p., Bułgaria – 0,6 p.p. (stopa bezrobocia w listopadzie 2011 r. w tych krajach wyniosła odpowiednio: 5,5%, 7,2%, 7,4%, 10,9%). Z kolei w Hiszpanii, Grecji, Portugalii, na Cyprze oraz w mniejszym stopniu we Włoszech, Wielkiej Brytanii, w Holandii, na Słowenii, a ostatnio również we Francji stopa bezrobocia wzrosła. W drugiej grupie krajów znalazła się Polska, gdzie wskaźnik bezrobocia wzrósł o 0,4 p.p. w porównaniu z listopadem 2010 r. Zgodnie z danymi Komisji Europejskiej w trzecim kwartale 2011 r. bezrobocie w Polsce wyniosło 10%.

- Niekorzystna sytuacja na rynku pracy najsilniej uderzyła w ludzi młodych. Stabilizacja nie trwała długo – stopa bezrobocia zaczęła gwałtownie rosnąć, osiągając w maju 2011 r. szczytowy poziom 5,6 mln pozostających bez zatrudnienia młodych osób, tj. 22,3%. W całym kryzysowym okresie stopa bezrobocia wśród ludzi młodych ogółem wzrosła o 7 p.p. (z 15% w 2008 r.), podobnie jak wskaźnik bezrobocia wśród osób niepracujących, nieuczących się oraz niebiorących

¹ Jeśli nie podano inaczej, to wszystkie dane statystyczne pochodzą z raportu: *EU Employment and Social Situation. Quarterly Review*, European Commission, December 2011, s. 4.

² Ibidem, s. 5–7.

udziału w szkoleniach i treningach zawodowych – tzw. NEET (z ang. *neither in employment, education or training*). Stopa bezrobocia wśród tej kategorii osób wzrosła z 11% do 13%.

- Bezrobocie wśród osób starszych spadło w minionym roku do 6,7% i pozostaje niższe o 1,7 p.p. niż w 2008 r. Wskaźnik zatrudnienia dalej utrzymuje się na niskim, 47-procentowym poziomie.

- Niekorzystna sytuacja na rynku pracy długoterwale i silnie doświadczą osoby niewykwalifikowane. Wprawdzie stopa bezrobocia tej grupy pracowników ustabilizowała się w ubiegłym roku, niemniej wskaźnik osób niewykwalifikowanych pozostających bez zatrudnienia wzrósł z 9% do 15% od początku kryzysu.

- Kolejną tendencją jest umacnianie się bezrobocia długoterwałego. Wskaźnik osób pozostających bez pracy dłużej niż rok wzrósł z 2,5% w 2008 r. do 4% w roku ubiegłym (o 0,2 p.p. więcej niż przed rokiem). Oznacza to, że 43% osób bezrobotnych pozostaje bez zatrudnienia dłużej niż 12 miesięcy (około 10 mln osób).

- W prognozie gospodarczej Komisji Europejskiej średni wzrost gospodarczy przewidywany jest na 0,6% PKB w 2012 r. oraz 1,5% w 2013 r. Nie wystarczy to do poprawy sytuacji na rynku pracy. Zakłada się, iż wskaźnik zatrudnienia utrzyma się na poziomie z ubiegłego roku. Bezrobocie oscylować będzie wokół 9,8%.

Bezrobocie długoterminowe³

Ostatnie negatywne trendy na rynku pracy skutkują wydłużaniem okresu pozostawania bez zatrudnienia. Niemal wszystkie kraje odnotowały wzrost wskaźnika bezrobocia długoterminowego w badanym okresie, tj. od 2008 r. do końca drugiego kwartału ubiegłego roku. Niemniej zaobserwować można tutaj duże zróżnicowanie wśród państw członkowskich. Stopa bezrobocia długoterminowego wzrosła pięciokrotnie w Estonii, Irlandii, na Łotwie oraz w Hiszpanii (wynosi odpowiednio 7,3%, 8,3%, 8,0%, 8,6%). Na Litwie odnotowano ośmiokrotny wzrost

stopy bezrobocia długoterminowego, która wynosi obecnie 8,0%. W Polsce wskaźnik osób pozostających bez zatrudnienia dłużej niż rok wyniósł w listopadzie 2011 r. 3,5%, tj. o 0,6 p.p. więcej niż w roku poprzednim oraz o 1,0 p.p. więcej niż w końcu 2008 r.

Sytuacja osób młodych⁴

W okresie wrzesień–listopad 2011 r. bezrobocie wśród młodych ludzi wzrosło o 4,8%, to jest o 225 000 osób, podczas gdy stopa bezrobocia osób dorosłych o 1,0% (wzrost o 175 000 osób). Obecnie bezrobocie młodych jest 2,5 razy wyższe niż osób dorosłych. Bez pracy pozostaje dziś 6,4% więcej młodych osób niż rok temu. Ogółem stopa bezrobocia w drugim kwartale 2011 r. w tej kategorii społeczno-ekonomicznej wyniosła 21%. Alarmujący poziom osiągnęła stopa bezrobocia młodych osób w Hiszpanii (49,6%) i w Grecji (46,6%). W krajach bałtyckich obserwujemy trend przeciwny: stopa bezrobocia w tej grupie wieku spadła przeciętnie od 3% do 6%. Wzrost wskaźnika bezrobocia wśród młodych ludzi ogółem jest w dużej mierze rezultatem przyrostu bezrobotnych wśród mężczyzn, na których przypada 60% ogólnego wzrostu stopy bezrobocia w analizowanym okresie.

Sytuacja na rynku pracy osób młodych różni się w poszczególnych państwach członkowskich, stanowiąc w większości z nich poważny problem społeczny. Z wyjątkiem Austrii, Danii, Luksemburga, Niemiec, Malty, Niderlandów bezrobocie młodych sięga 15% i więcej, a w Irlandii, Portugalii, na Litwie, Łotwie i Słowacji oscyluje wokół 30%. W Polsce współczynnik ten w listopadzie 2011 r. osiągnął poziom 27,2% (znacznie powyżej średniej unijnej). W ciągu roku wzrósł o 4,0 p.p. Wskaźnik zatrudnienia w tej grupie ekonomicznej w UE-27 wynosi obecnie 33,6%.

Autorzy raportu zwracają uwagę na negatywne skutki społeczne bezrobocia młodych osób, które może odcisnąć piętno na ich przyszłych karierach zawodowych, a także zwiększyć ryzyko i zasięg bezrobocia długo-

³ Ibidem, s. 14.

⁴ Ibidem, s. 17.

terminowego. Sprawą pilnej wagi jest problem tzw. NEET (osoby niepracujące, nieuczące się). Jest to nowa kwestia społeczna, która wymaga natychmiastowych środków zaradczych.

W raporcie wskazuje się również, iż grupą jak dotychczas najmniej doświadczoną przez kryzys są osoby w wieku 55–64 lata, które mimo niekorzystnych trendów zdołały utrzymać się na rynku pracy. Wskaźnik bezrobocia w tej kategorii wieku od początku kryzysu wzrósł o 1,7%, a zatem mniej niż w innych kategoriach wieku. Problemem pozostaje jednak niska stopa zatrudnienia tych osób – w drugim kwartale 2011 r. wyniosła 47,5%. Blisko połowa bezrobotnych w tej grupie pozostaje bez zatrudnienia dłużej niż rok.

Rynek pracy

Liczba stałych umów w drugim kwartale minionego roku wzrosła o 0,5% (750 000), podczas gdy w okresie poprzedzającym kryzys ekonomiczny przyrost ten był cztero- i pięciokrotnie wyższy. Jednocześnie liczba kontraktów terminowych wzrosła o 2,1%, zaś samozatrudnienie o 0,9%. W odniesieniu do poszczególnych grup społeczno-ekonomicznych obserwujemy wzrost stałych umów w grupie starszych pracowników – o 5,6% w porównaniu z sytuacją sprzed roku oraz niewielki spadek w grupie osób w wieku produkcyjnym – o 0,1%. Odsetek młodych osób zatrudnionych na stałych kontraktach systematycznie spada – od wiosny 2011 r. o 1,7%, od 2008 r. o 14%.

Społeczne skutki kryzysu⁵

Skala ubóstwa oraz wykluczenia społecznego utrzymywała się na stałym – z niewielkimi wahaniami – poziomie w okresie między 2008 a 2010 r. Ryzyko ubóstwa (ubóstwo relatywne) definiowane jest jako odsetek osób w gospodarstwach domowych dysponujących dochodem ekwiwalentnym poniżej 60% mediany dochodów w kraju. Jest to oficjalne kryterium ubóstwa, którym posługuje się Unia

Europejska dla pomiaru jego poziomu w krajach członkowskich. W 2010 r. wartość mediany dochodu do dyspozycji w Polsce oszacowano na 2643 euro rocznie na osobę w rodzinie (niższy dochód ekwiwalentny oszacowano tylko dla Rumunii – 1222 euro, Bulgarii – 1810 euro, Litwy – 2436 euro, Węgry – 2544 euro); w Czechach – 4235 euro, Grecji – 7178 euro i w Hiszpanii – 7818 euro. Najwyższym dochodem dysponowano w Luksemburgu – 19 400 euro, Danii – 15 401 euro, Finlandii – 12 809 euro i Francji – 12 027 euro.

Pomimo względnej stabilizacji w tym obszarze, ubóstwa doświadczała niemal jedna na cztery osoby w Unii Europejskiej. Trwające do dziś zaburzenia finansowo-gospodarcze zahamowały obserwowaną od 2005 r. tendencję spadkową we wszystkich wskaźnikach ubóstwa. Obok wspomnianej stabilizacji sytuacji społecznej obywateli, zaobserwować można dużą dywergencję w poszczególnych krajach Unii. Od 2008 r. zagrożenie ubóstwem wzrosło o 6% na Litwie, 4% na Łotwie, o ponad 2% w Hiszpanii, Irlandii i Danii.

Należy w tym miejscu poczynić pewną uwagę. Ryzyko ubóstwa relatywnego odnosi się do przeciętnej sytuacji ekonomicznej w społeczeństwie, czyli do przeciętnej sytuacji dochodowej gospodarstw domowych w danym roku. Konsekwencją przyjętego podejścia jest zmiana realnej wartości linii ubóstwa względnego w zależności od poziomu przeciętnych dochodów w danym społeczeństwie, stanowiących wypadkową sytuacji dochodowej jednostek. W wielu krajach uległa ona degradacji wskutek rosnącej inflacji, za którą nie podążał wzrost zarobków czy adekwatna waloryzacja świadczeń społecznych – emerytur, rent, świadczeń z pomocy społecznej itp. Zatem spadek w poziomie ubóstwa relatywnego nie musi świadczyć o wzroście dobrobytu obywateli w stosunku do roku poprzedzającego, ale przeciwnie – może wskazywać na obniżenie prognozy dochodowego.

⁵ Ibidem, s. 55 i n.

W 2008 r. próg ubóstwa dochodowego w Polsce, po uwzględnieniu różnic w poziomie cen w poszczególnych krajach, był około dwukrotnie wyższy niż w Rumunii, ale jednocześnie trzykrotnie niższy niż w Wielkiej Brytanii i około czterokrotnie niższy niż w Luksemburgu.

Wskaźnik ubóstwa relatywnego w Unii Europejskiej wyniósł w 2010 r. 16,4%. Najwyższy odnotowano na Łotwie – 21,3%, Rumunii – 21,1%, Litwie – 20,2%, Grecji – 20,1%, Hiszpanii i Bułgarii – 20,7%. W sferze ubóstwa względnego żyło 17,6% Polaków. Dane przedstawiają się inaczej, jeśli rozważymy inny wskaźnik – odsetek osób żyjących poniżej ubóstwa relatywnego lub/i doświadczających głębokiej, materialnej deprivacji lub/i żyjących w gospodarstwie domowym o niskiej aktywności zawodowej jego członków. Takiej sytuacji doświadczało 23,4% Europejczyków, w tym 41,4% Rumunów, 38,1% Łotyszy, 29,9% Węgrów, 27,7% Greków. W tej grupie krajów znalazła się Polska ze wskaźnikiem ubóstwa na poziomie 27,8%. Dla porównania najniższe wielkości omawianej kategorii ubóstwa odnotowały Czechy – 14,4%, Szwecja – 15,0%, Holandia – 15,1%, Austria – 16,6%.

Rosnąca polaryzacja społeczna: grupy szczególnie zagrożone⁶

Kryzys ekonomiczny w różnym stopniu wpłynął na sytuację socjalną poszczególnych grup społecznych. Osoby zagrożone ubóstwem przed 2008 r. najdotkliwiej odczuły skutki recesji, czego rezultatem jest pogłębiająca się polaryzacja społeczeństw europejskich oraz narastające różnice między poszczególnymi grupami w krajach członkowskich. Nawet w państwach, w których stopa ubóstwa relatywnego dla ogółu społeczeństwa utrzymywała się na stabilnym poziomie, niektóre segmenty społeczeństwa silnie zostały dotknięte przedłużającymi się zawirowaniami w gospodarce krajowej.

Rosnące bezrobocie wpłynęło na sytuację osób w wieku produkcyjnym, co bezpośrednio przełożyło się na sytuację dzieci. W przypadku dzieci, osób młodych oraz dorosłych między 25. a 49. rokiem życia zaobserwowano rosnącą stopę zagrożenia ubóstwem oraz wykluczeniem społecznym przeciętnie o 1% i więcej w skali całej EU-27, podczas gdy wskaźniki ubóstwa odnoszące się do osób w wieku powyżej 50 lat odnotowały spadek. Ryzyko ubóstwa relatywnego oraz wykluczenia społecznego osób w wieku 25–49 lata wzrosło w okresie między 2008 a 2010 r. o 10 p.p. na Litwie i Łotwie, o 6 p.p. w Irlandii oraz o 5 p.p. w Hiszpanii i Estonii.

Podobne wnioski dotyczą dzieci (poniżej 18 lat) – zagrożenie ubóstwem i ekskluzją społeczną wzrosło o 9 p.p. na Łotwie, 5 p.p. Litwie, Węgrzech, Irlandii, Estonii, 3,5 p.p. w Hiszpanii, 2 p.p. w Niemczech, Belgii i Danii. W 2010 r. w sferze ubóstwa relatywnego żyło w Unii co piąte dziecko (20,6%). W Polsce wskaźnik zagrożenia ubóstwem dotyczył 22,5% dzieci poniżej 18 lat. W siedmiu krajach odsetek dzieci i młodzieży żyjących poniżej granicy ubóstwa względnego był wyższy niż w Polsce. Szczególnie niepokojąca jest sytuacja dzieci w Rumunii, gdzie zagrożonych ubóstwem jest 31,3% dzieci, w Bułgarii (26,8%) i w Hiszpanii (26,2%).

Podsumowując, trzeba uznać, że w świetle przedstawionych danych w Unii Europejskiej relatywnie częściej zagrożone ubóstwem są dzieci i młodzież.

Masowe bezrobocie oraz niskie zarobki niekorzystnie odbiły się na sytuacji ekonomicznej osób w wieku 18–25 lat. Kolejną grupą doświadczającą gospodarczej niestabilności są samotni rodzice, wśród których zakres ubóstwa relatywnego zwiększył się o 9 p.p. w Irlandii i na Litwie, o 7 p.p. w Hiszpanii, o 6 p.p. we Włoszech i o 4 p.p. w Szwecji. Z kolei w Rumunii, Czechach, Portugalii, Słowenii odnotowano istotny spadek zagrożonych ubóstwem rodziców samotnie wychowujących dzieci.

⁶ Ibidem, s. 57.

Nierówności rozkładu dochodów S80/S20 (tzw. wskaźnik różnicowania kwintylowego)⁷

Wskaźnik różnicowania kwintylowego definiowany jest jako stosunek sumy dochodów uzyskanych przez 20% osób o najwyższych dochodach (górny kwintyl) do sumy dochodów uzyskanych przez 20% osób o najniższych dochodach (dolny kwintyl). Jest to – obok wskaźnika Giniego – podstawowa miara służąca do ukazania różnic w rozkładzie dochodów w społeczeństwie.

W 2010 r. wskaźnik różnicowania kwintylowego wyniósł w Unii Europejskiej 5,0, co oznacza, że 20% osób o najwyższym dochodzie dysponowało 5-krotnie wyższymi dochodami niż 20% populacji o najniższym poziomie dochodów. Nierówność w rozkładzie dochodów w całej Unii jest zróżnicowana i waha się w przedziale od 3,4 w Słowenii i na Węgrzech, 3,5 – w Szwecji i Republice Czeskiej, 3,7 – w Holandii, 3,9 – w Belgii do 4,4, w Danii, 4,5 – w Niemczech, 5,4 – w Wielkiej Brytanii, 5,6 – w Grecji, 6,0 – w Rumunii do nawet 6,9 w Hiszpanii i 7,3 na Litwie. W Polsce wartość wskaźnika różnicowania dochodowego w 2010 r. wyniósł 5,0.

Wskaźnik (indeks) Giniego stosowany jest dla wyrażenia koncentracji (nierówności) rozkładu dochodów w społeczeństwie. Im wielkość ta jest wyższa (od 0 do 1 albo od 0 do 100), tym większy jest stopień koncentracji dochodów, a zatem większe są nierówności w jego rozkładzie. W 2010 r. wynosił on dla całej Unii Europejskiej 30,4. W Polsce wskaźnik ten był nieco wyższy niż średnia unijna – 31,1 (zmniejszył się on w porównaniu z 2006 r., kiedy wynosił 32,0). Jak inne wielkości mierzące kondycję społeczną obywateli w Unii Europejskiej wskaźnik Giniego jest zróżnicowany, wahając się od 24,1 w Szwecji, 25,4 w Finlandii do 33,9 w Hiszpanii, 33,0 w Wielkiej Brytanii, 33,7 w Portugalii, 36,1 na Łotwie i 36,9 na Litwie.

Sytuacja ekonomiczna tzw. biednych pracujących

Pogłębionej analizie poddano również sytuację socjalną tzw. biednych pracujących (z ang. *working poor*), czyli grupy pracowników, których dochód do dyspozycji jest niższy od 60% mediany dochodów w danym społeczeństwie, a więc oficjalnej unijnej granicy ubóstwa.

W pierwszej kolejności zbadano zasięg ubóstwa wśród biednych pracujących (*in work poverty*) po uwzględnieniu w dochodach gospodarstw domowych transferów socjalnych. Ogółem w Unii Europejskiej wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym dotyczył 8,5% pracowników, ponad dwukrotnie mniej niż przed transferami socjalnymi (innymi niż emerytury, renty oraz świadczenia rodzinne) – 18,4%. W Polsce zasięg ubóstwa relatywnego pracowników w pierwszej, jak i drugiej sytuacji był wyższy niż średnia unijna i wynosił odpowiednio 11,4% oraz 22,6%.

Stopa ubóstwa relatywnego wśród pracowników charakteryzuje się dużym zróżnicowaniem między poszczególnymi państwami członkowskimi, wahając się w przedziale od 3,6% w Finlandii, 3,7% w Czechach, 4,5% w Belgii, 5,3% na Węgrzech, 6,6% w Danii i we Francji, 7,0% na Cyprze do 9,4% we Włoszech, 10,6% w Luksemburgu. Wyższy wskaźnik niż Polska mają cztery kraje: Litwa (12,3%), Hiszpania (12,7%), Grecja (13,8%) i Rumunia (17,3%). W równie niekorzystnej sytuacji – na tle pracowników z innych krajów członkowskich – znajdują się polscy pracownicy przed uwzględnieniem w ich dochodach transferów społecznych. W tym przypadku zasięg ubóstwa relatywnego jest większy w Luksemburgu (23,6%), na Węgrzech (23,9%) i w Rumunii (28,9%).

Jednym z kryteriów istotnie różnicującym sytuację ekonomiczną pracowników jest rodzaj umowy o pracę. Ubóstwo relatywne dotyka w EU-27 12,9% pracowników zatrudnionych na czasowych kontraktach i 5,1% pracowników na umowach stałych. W pierw-

⁷ Key figures on the employment and social situation in EU Member States, Komisja Europejska, grudzień 2011.

szym przypadku wskaźniki niższe niż średnia unijna odnotowano: w Wielkiej Brytanii – 1,5%, Irlandii – 2,5%, Czechach – 5,2%, na Malcie – 4,0%, w Holandii – 7,8%, Austrii – 9,8%, Rumunii – 8,9%, Słowenii – 6,2%, Słowacji – 7,1%, Francji – 5,9%, Portugalii – 12,1%. W tej grupie znajduje się Polska ze współczynnikiem mierzącym 11,1%. Stopa ubóstwa relatywnego wśród pracowników zatrudnionych na umowy stałe wyniosła w badanym okresie w Polsce 5,3%.

Kolejnym kryterium jest rodzaj gospodarstwa domowego pracowników. Komisja podała analizie gospodarstwa domowe pracowników z dziećmi i bez dzieci na utrzymaniu. Stopa ubóstwa relatywnego pracowników UE-27 wyniosła odpowiednio 10,5% i 6,5%. W Polsce obie wielkości są wyższe od średniej unijnej i wynoszą odpowiednio 13,9% i 7,1%. Wskaźnik zagrożenia ubóstwem w go-

spodarstwach domowych pracowników z dziećmi na utrzymaniu jest wyższy jedynie w Hiszpanii (14,6%) i Grecji (17,0%). Równie niekorzystna jest sytuacja pracowników bez dzieci.

Zakończenie

Z zaprezentowanych wyżej danych społeczno-ekonomicznych jawi się obraz Europy, która musi zmierzyć się z trudnym wyzwaniem zahamowania negatywnych trendów. Na początku drugiej dekady XXI wieku skutki tych trendów dotkliwie odczuwają społeczeństwa europejskie.

W tym kontekście bardzo ważna staje się odpowiedź na pytanie o rolę systemów zabezpieczenia społecznego w łagodzeniu niekorzystnych skutków kryzysu gospodarczego dla spójności społecznej i utrzymaniu godnego poziomu życia obywateli Unii⁸.

The European Commission data on social and economic situation in European Union

PAULINA ROICKA

SUMMARY: *The present study focuses on current employment and social situation in the European Union as well as on social impact of the crisis and of austerity measures, and finally on the financial situation of households. It presents recent labour market and social trends, in particular employment, unemployment, long-term unemployment, situation of disadvantage group. Analyses of the social situation focuses on poverty rates in Member States, social inequalities and social exclusion. At the end it discusses on in work-poverty and monitoring the financial situation of working poor households.*

⁸ Komunikat Komisji do Rady, Parlamentu Europejskiego, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, Komisja Wspólnot Europejskich, Bruksela 13.02.2009 r.